

พระพุทธศาสนากับหญ้าคา

BUDDHISM AND THATCHED

พระครูอุดมประชาชนกุล (รณยุทธ อุตตโม)¹

และ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phrakhru Udomprachanukul (Ronnayut Uttamo)¹

and Phramaha Mit Thitapanyo²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: udomprachanukul@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนากับหญ้านี้ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังเป็นผู้บำเพ็ญเพียรอยู่จนได้ตรัสรู้ แม้ในยุคที่พระพุทธเจ้าออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ยังมีความสัมพันธ์ ดังพระดำรัสที่ว่า หญ้าคาที่บุคคลจับไม่ดี ย่อมบาดมือได้ ฉันทิ สมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมหลุดเข้าไปในนรก ก็ฉันทิ นั้น แม้ปัจจุบันหญ้านี้ก็ยังมีความสัมพันธ์พระพุทธศาสนา ซึ่งเรามักจะเห็นในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ใช้เป็นไม้ประพรมน้ำมนต์เป็นต้น ชาวพุทธมีความเชื่อว่าหญ้านี้เป็นหญ้ามงคล เพราะปรากฏเป็นพุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับได้ร่มโพธิ์พิกุลในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้หญ้านี้กันสืบต่อมา

คำสำคัญ: พุทธ; หญ้าคา; ความเชื่อ

* ได้รับบทความ: 7 กุมภาพันธ์ 2563; แก้ไขบทความ: 25 มิถุนายน 2563; ตอปรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2563

Received: February 7, 2019; Revised: June 25, 2020; Accepted: June 28, 2020

Abstract

Buddhism and Thatched have related since the Lord Buddha. The Buddha has thatched still practicing until Enlightenment. Even, Buddha had disseminated Buddhism, it still have a relationship. As said that the grass is not well-caught by people. Inevitably can cut the hand, like a monk who does not perform well, Inevitably pulled into hell. In the present time, the grass is still related with Buddhism. We have seen in various rituals, such as Sprinkled Holy water etc. Buddhists believe that the grass is a sacred grass, because it appears as a Buddhist throne where the Lord Buddha sat under the Bodhi tree on Enlightenment, so it is popularly used in the past still now.

บทนำ

พระพุทธศาสนากับหญ้าคา นี้ มีความเป็นมาและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล การกล่าวถึงหญ้าคาในพระพุทธศาสนามักจะเป็นกล่าวถึงในความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นมงคล เพราะพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อหญ้าคาเป็นหญ้าที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพุทธเจ้ากับหญ้าคา หญ้าคาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยเหตุนี้หญ้าคาจึงปรากฏทั้งในพระวินัยและพระสูตร หลังจากนั้นหญ้าคาก็ได้นำมาเป็นคำอุปมาอุปมัย และเปรียบเทียบในคำสอนของพระตถาคตเจ้าเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ส่วนหญ้าคาที่เกี่ยวข้องกับประวัติของพระสมณโคตมพุทธเจ้าโดยตรงก็ยังมีอยู่ และรวมถึงหญ้าคาที่เกี่ยวกับความเชื่อในสังคมไทยของชาวพุทธที่มีความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในบทความนี้ผู้เขียนจะมีการกล่าวถึงหญ้าคาที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย หญ้าคาถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธไทยได้ให้ความสำคัญ ทั้งนี้ก็เพราะหญ้านั้นเป็นส่วนหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ใช้ในการบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุธรรม นอกจากนั้นยังได้นำมาเป็นข้อการเปรียบเทียบในขณะที่ยังสอนธรรมด้วยเหตุนี้ผู้เขียนมีความสนใจที่จะนำเสนอให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของหญ้าคาต่อสังคม

ความสำคัญพระพุทธศาสนากับหย้าคา

คำว่า “หย้าคา” มีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลีว่า “กุสะ” ซึ่งแปลว่า “หย้าคา” หย้าคา มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ในพระวินัย ในพระสูตร ซึ่งที่นี้จะเห็นได้จากประวัติของพระพุทธเจ้าในช่วงที่ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ข้างแม่น้ำเนรัญชราที่ใช้ในการปลาดเพื่อนั่งบำเพ็ญภาวนาในวันที่ทรงตรัสรู้ หย้าคาจึงถือว่าเป็นหย้าที่เป็นมงคลจึงได้นำมาประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับหย้าคาจึงสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. หย้าคาในพระวินัย

หย้าคาในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงใช้หย้าคาเป็นอุปกรณ์การสอนพระวินัย เท่าที่ศึกษามาซึ่งมีปรากฏอยู่ 5 สิกขาบท ดังนี้ คือ

1.1 ปฐมปวารณาสิกขาบท เรื่องการบอกห้ามภักตอาหารข้อที่ 1 ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ โภชนวรรค ห้ามภักตอาหารข้อที่ 1 มีพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภักตอาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่ไม่เป็นเดน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” คำว่า ฉันแล้ว คือ ภิกษุฉันโภชนะ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้ฉันด้วยปลายหย้าคาแตะ หมายถึงฉันด้วยปลายหย้าคาแตะ คือเกลี้ยอาหารที่ได้มาในภาชนะใบเดียวกันคลุกเคล้าให้เข้ากันจนเป็นรสเดียวกัน แล้วเอาปลายหย้าคาแตะเพียงหยดเดียว แล้ววางที่ปลายลิ้น กลืนกิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

1.2 ทุตติยปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภักตอาหารข้อที่ 2 ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ โภชนวรรค ทุตติยปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภักตอาหารข้อที่ 2 มีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ แต่ต้องการจะจับผิด นำของเคี้ยวหรือของฉันที่ไม่เป็นเดนไปปวารณา ภิกษุผู้ฉันแล้ว บอกห้ามภักตอาหารแล้ว โดยกล่าวรับรู้ว่า นิมนต์เถิดขอรับ ท่านจงเคี้ยวหรือจงฉันก็ได้ เมื่อเธอฉันแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์” ที่ชื่อว่า ฉันแล้ว คือ ภิกษุฉันโภชนะ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งโดยที่สุดแม้ฉันด้วยปลายหย้าคาแตะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่าฉันด้วยปลายหย้าคาแตะ คือเกลี้ยอาหารที่ได้มาในภาชนะใบเดียวกันคลุกเคล้าให้เข้ากันจนเป็นรสเดียวกันแล้วเอาปลายหย้าคาแตะเพียงหยดเดียวแล้ววางที่ปลายลิ้น กลืนกินต้องอาบัติปาจิตตีย์

1.3 จาริตตสิกขาบท ว่าด้วยการเที่ยวสังวรไป ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ อเจลกวรรค มีพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุได้รับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหาร อยู่แล้ว ไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่เที่ยวสังวรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือ หลังเวลาฉันภัตตาหาร นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร สมัย ที่ทำจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น” คำว่า หลังเวลาฉันภัตตาหาร คือ ภิกษุฉันภัตตาหารที่รับ นิมนต์ไว้ โดยที่สุดฉันด้วยใช้ปลายหญ้าคาแตะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

1.4 สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ สุราปานวรรค มีพระบัญญัติว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะ ดื่มสุราและเมรัย” คำว่า ดื่ม คือ ภิกษุดื่ม โดยที่สุดแม้ดื่มด้วยปลายหญ้าคาแตะ ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์

1.5 เรื่องการทำจีวรใหม่ให้เสียสี ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปาจิตตยกัณฑ์ สุราปานวรรค มีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุได้จีวรใหม่ พึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี 3 ชนิดอย่างใด อย่างหนึ่งคือ สีเขียว สีถม หรือสีดำคล้ำ มาทำให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี 3 ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี ใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” คำว่า ภิกษุพึงใช้วัตถุที่ ทำให้เสียสี 3 ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี คือ โดยที่สุดภิกษุพึงทำให้เสียสีแม้ด้วย ปลายหญ้าคาแตะ ที่ชื่อว่า ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี 3 ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้ เสียสี ความว่า โดยที่สุดภิกษุไม่เอาปลายหญ้าคาแตะวัตถุที่ทำให้เสียสี 3 ชนิด อย่างใดอย่าง หนึ่ง มาทำให้เสียสี แล้วใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

หญ้าคาในพระวินัยนี้ ใน 3 สิกขาบทแรกนี้เกี่ยวกับภัตตาหาร คือ 1) ห้ามภัตตาหาร 2) ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหาร 3) ว่าด้วยการเที่ยวสังวรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลา ฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ถ้าฉันภัตตาหารโดยที่สุดฉันเพียงแค่นี้ใช้ปลายหญ้า คาแตะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในข้อ 4 ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย โดยที่สุดแม้ดื่มเพียงปลาย หญ้าคาแตะก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และข้อ 5 การทำจีวรใหม่ให้เสียสี โดยที่สุดภิกษุพึงทำให้ เสียสีแม้ด้วยปลายหญ้าคาแตะ ถ้าภิกษุไม่ใช้ไม่ทำโดยที่สุดไม่เอาปลายหญ้าคาแตะวัตถุที่ ทำ ให้เสียสี ใช้สอยจีวรใหม่ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ นี่เป็นส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงนำญาคามาเป็น บทบัญญัติในพระวินัย

2. ญาคาในพระสูตร

ญาคาในพระสูตร มีการกล่าวถึงญาคาที่สำคัญ 5 เรื่อง ดังนี้

2.1 เรื่องดิณมูฏฐิตายกเถราปทาน ผลแห่งการถวายหญาคา มีเรื่องย่อดังนี้ ในที่ไม่ไกลภูเขาหิมวันต์ มีภูเขาสูงหนึ่งชื่อว่า ลัมพะกะ ที่ภูเขาลัมพะกะนั้น มีพระสัมมาพุทธเจ้า พระนามว่า ดิสสะ เสด็จจกรมอยู่กลางแจ้ง เมื่อก่อนดิณมูฏฐิตายกเถระเกิดเป็นพรานเนื้ออยู่ในราวป่า ได้พบพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดกว่าทวยเทพ ท่านจึงได้ถวายหญาคาหนึ่งแด่พระพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่ประทับนั่ง ครั้นแล้ว ท่านยังจิตให้เลื่อมใสถวายบังคมพระสัมมาพุทธเจ้าแล้ว ปายหน้ากลับทางทิศอุดร ท่านเดินไปไม่นานก็ถูกราชสีห์ฆ่า เป็นผู้ถูกราชสีห์ฆ่าตายในที่นั้นนั่นเอง ณ ที่ใกล้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดไม่มีอาสวะ ท่านจึงได้ไปเกิดยังเทวโลกเหมือนลูกศรที่พ้นจากแสง ฉะนั้น ซึ่งบุญกรรมเนรมิตให้ปราสาทในเทวโลกนั้นเป็นของงดงาม ท่านได้มาเกิดในโลกเป็นมนุษย์ ด้วยผลการถวายหญาสำหรับรอนงค์นั้น ท่านไม่รู้จักทุกขติเลย ท่านเผากิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าท่านได้ทำเสร็จแล้ว และท่านเป็นผู้บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ นี่เป็นผลแห่งการถวายหญาหนึ่ง

2.2 เรื่องมิตสิรเถรคาถา ดังมีในอรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา ทุกนิบาต เมื่อในอดีตกาลพระมิตสิรเถระนี้ ท่านมีจิตเลื่อมใสโสมนัส ได้ถวายหญาคา 8 ก้าแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพระนามว่า กัสสปะ ผู้มีบาปอันลอยเสียแล้ว มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว ในกับนี้ตนเอง ด้วยการถวายหญาคานั้น ท่านไม่รู้จักทุกขติเลย ท่านเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ฯลฯ คำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านกระทำสำเร็จแล้ว

2.3 หญาคาที่บุคคลจับไม่ดีย่อมบาตมือ ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ในเรื่องภิกษุผู้ว่ายาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสอุปมาอุปมัยเกี่ยวกับหญาคา ถ้าใครใช้มือจับหญาคาไม่ดีแล้วดึงมาหญาคาย่อมบาตมือได้ ประดุจภิกษุที่ว่ายาก สอนยาก ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ หรือไม่บำเพ็ญสมณะธรรม ย่อมมีโทษ ย่อมมีภัยต่อตนเองทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังพระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุผู้ว่ายากว่า “หญาคาที่บุคคลจับไม่ดี (แล้วดึงมา) ย่อมบาตมือได้ ฉันทใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมฉุดเข้าไปในนรก ฉันทนั้น”

2.4 ภิกษุเป็นดุจหนามหญาคา ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ฉัปปาณโกปมสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงอุปมาอุปมัยเกี่ยวกับบุรุษผู้มีร่างกายที่เป็นแผลพุพองตามร่างกายแล้วได้เข้าไปสู่ป่าหญาคา แล้วหญาคาย่อมบาตร่างกายที่เป็นแผลพุพองของเขา แล้วบุรุษนั้นจะเจ็บปวดทุกข์ทรมานมากขนาดไหน ภิกษุทำผิดต่อพรหมจรรย์ ทำผิดต่อพระธรรมวินัยจะไปทางไหนชาวบ้านก็จะทักท้วงกล่าวว่า รูปนี้มีความประพฤติผิดอย่างนี้ ๆ คำพูดของ

ชาวบ้านย่อมเป็นดาบเป็นหอกคอยบาดทิ่มแทงพระภิกษุ แม้แต่พวกเทวดาก็ยังโพนทะนาต่อ ๆ กันไป ก็ย่อมเป็นดาบเป็นหอกคอยบาดทิ่มแทงพระภิกษุเช่นกัน ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุรุษมีร่างกายเต็มไปด้วยแผลพุพอง เข้าไปสู่ป่าหยาภา แม้ถ้าหน่อหญ้า คาค่าเท้าของเขา ใบหญ้าคาบาดร่างกายที่พุพอง เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์ โทมนัสเหลือประมาณเพราะเหตุนี้ แม้ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จะไปสู่น้ำหรือจะไปสู่ป่าก็ตามจะมีผู้ทักท้วงว่า “ท่านรูปนี้ทำอย่างนี้ มีความประพฤติดังนี้ เป็นผู้ไม่สะอาด เป็นดุจหนามคอยทิ่มแทงชาวบ้าน” เธอทั้งหลายรู้ว่า “ภิกษุนั้นเป็นดุจหนาม” แล้วพึงทราบความส่ำรวมและความไม่ส่ำรวมต่อไป”

2.5 น้ำที่ใช้ปลายหญ้าคาวิตกับความทุกข์ที่เหลือ พระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตะนิคาย โปกขรณีสสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสระโบกขรณี ยาว 50 โยชน์ กว้าง 50 โยชน์ ลึก 50 โยชน์ มีน้ำเต็มเสมอขอบที่กาก็เต็มกินได้ บุรุษพึงใช้ปลายหญ้าคาวิตน้ำขึ้นจากสระโบกขรณี เธอทั้งหลายจะเข้าใจความช้อนนั้นว่าอย่างไร คือ น้ำที่บุรุษใช้ปลายหญ้าคาวิตขึ้นก็ดี น้ำในสระโบกขรณีก็ดี อย่างไหนจะมากกว่ากัน” ภิกษุตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในสระโบกขรณีนี้แหละมีมากกว่า ส่วนน้ำที่บุรุษใช้ปลายหญ้าคาวิตขึ้นมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในสระโบกขรณี น้ำที่บุรุษใช้ปลายหญ้าคาวิตขึ้น ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 100 ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 1,000 ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 100,000” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อุปมานี้ฉันใด อุปมาอีกฉันนั้น ความทุกข์ที่หมดสิ้นไปของบุคคลผู้เป็นอริยะสาวกผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ผู้รู้แจ้ง นี้แหละมีมากกว่า ส่วนความทุกข์ที่เหลือมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับกองทุกข์ที่หมดไปสิ้นไปซึ่งมีในก่อน ความทุกข์ที่ได้รับมากมายใน 7 อตภาพ มีปริมาณน้อย ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 100 ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 1,000 ไม่ถึงเศษหนึ่งส่วน 100,000 การตรัสรู้ธรรมมีประโยชน์ยิ่งใหญ่อ่างนี้ การได้ธรรมจักขุมิประโยชน์ยิ่งใหญ่อ่างนี้”

จึงเห็นว่าหญ้าคาในพระสูตรนี้ มี 5 เรื่อง คือ ตินมมุญฺหิตายกเถราปทาน เรื่องมิลิเถรคาถา เป็นการตรัสถึงผลบุญแห่งการถวายหญ้าคา ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงหญ้าคาด้วยการอุปมาอุปมัยในการสั่งสอน อาทิเช่นตรัสว่า “หญ้าคาที่บุคคลจับไม่ดี (แล้วดึงมา) ย่อมบาดมือได้ ฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมฉุดเข้าไปในนรก ฉันนั้น” เป็นการตรัสถึงการประมาทในหน้าที่ที่ควรทำและตรัสถึงโทษแห่งการละเลยต่อหน้าที่ อีกทั้งยังตรัสถึงหญ้าคาอีกว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุรุษมีร่างกายเต็มไปด้วยแผลพุพอง เข้าไปสู่ป่าหยาภา

แม้ถ้าหน่อหญ้าคาตำเท้าของเขา ใบหญ้าคาบาดร่างกายที่พุพอง เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์โศกนั้นสละสลวยประมาณเพราะเหตุนั้น แม้ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จะไปสู่น้ำหรือจะไปสู่ป่าก็ตามจะมีผู้ทักท้วงว่า “ท่านรูปนี้ทำอย่างนี้ มีความประพฤติอย่างนี้ เป็นผู้ไม่สะอาด เป็นดุจหนามคอยทิ่มแทงชาวบ้าน” เป็นการตรัสถึงผลแห่งความประมาทที่ส่งผลโดยหาที่สิ้นสุดไม่ได้ และยังตรัสถึงหญ้าคาอีกว่า “น้ำที่บุรุษใช้ปลายหญ้าคาวิดขึ้นมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในสระโบกขรณี ความทุกข์ที่หมดสิ้นไปของบุคคลผู้เป็นอริยะสาวกผู้ถึงพร้อมด้วยผู้รู้แจ้งมีมากกว่าความทุกข์ที่เหลือนั้นมีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับกองทุกข์ที่หมดไปสิ้นไปซึ่งมีในก่อน นี่เป็นส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงนำหญ้าคามาเป็นอุปกรณ์เชิงอุปมาอุปไมยในพระสูตร

3. หญ้าคาในพระสมณโคตมพุทธเจ้า

หญ้าคาในพระสมณโคตมพุทธเจ้า มีการกล่าวถึงหญ้าคาที่สำคัญ 3 เรื่อง ดังนี้

3.1 หญ้าคาในสุบิน คืบก่อนพระสมณโคตมพุทธเจ้าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น ทรงสุบินเกี่ยวกับหญ้าคา ดังมีในคัมภีร์อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต จตุตถปณาสก์ ได้กล่าวถึงสมัยยังเป็นพระมหาสัตว์ก่อนแต่ตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ได้ทรงมหาสุบิน 5 ข้อ คือ ฝัน 5 ประการ ในความฝันข้อฝันที่ 2 ซึ่งเป็นข้อ 1 ในจำนวน 5 ข้อนั้น ได้ฝันเกี่ยวกับเรื่องหญ้าคา คือ ฝันว่า หญ้าคา ได้ขึ้นจากนาภีของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นไปจนจดท้องฟ้าตั้งอยู่ นี่เป็นมหาสุบินปรากฏขึ้นเพื่อเป็นนิมิตให้ทราบว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะได้ตรัสรู้อริยมรรคมีองค์ 8 แล้วประกาศด้วยดี ตลอดถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

3.2 หญ้าคาที่ทรงประทับนั่งบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ เป็นเรื่องพระสมณโคตมพุทธเจ้าทรงประทับนั่งเหนือสันตติหญ้าคาบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ โดยธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนประทับนั่งเหนืออาสนะหญ้าบรรลुเป็นพระสัพพัญญุตญาณ ที่ปรากฏในพุทธวงศ์ อรรถกถาของพระไตรปิฎก มีพระพุทธเจ้าจำนวน 28 พระองค์ ก็มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวน 3 พระองค์ ที่ทรงประทับนั่งเหนือสันตติหญ้าคาบรรลुเป็นพระสัพพัญญุตญาณ คือ พระทีปังกรพุทธเจ้า พระอัสสชิพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าอีกจำนวน 25 พระองค์นั้น ได้บอกแต่คำว่าหญ้าเท่านั้น สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นหญ้าคาก็ได้ แต่ส่วนสำหรับพระสมณโคตมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธ

เจ้าของพวกเรานี้ ทรงประทับนั่งเหนือสันทัดหญาคาบรรลุปะเป็นพระสัพพัญญุตญาณ ดังมีกล่าวตามพุทธประวัติโดยชัดเจนดังมีข้อความย่อว่า ทรงรับหญาคาจากโสติยพราหมณ์ ก็ในสมัยพระสมณโคตมพุทธเจ้าของพวกเรา พอเสวยข้าวมธุปายาสแล้ว ได้มีนายโสติยพราหมณ์ถวายหญาคา 8 กำ พระตถาคตทรงรับหญาคา 8 กำ ที่พราหมณ์ชื่อโสติยะถวายในเวลาเย็น แล้วได้เสด็จไปที่ต้นโพธิ์ ทรงทำประทักษิณโพธิพฤกษ์ 3 ครั้ง แล้วเสด็จขึ้นโพธิมณฑลสถาน ทรงลาดเครื่องลาด คือ หญาคา ณ ที่โคนต้นอัสถโพธิพฤกษ์ แล้วอาสนะหญาคากลายเป็นรัตนบัลลังก์ได้สูงขึ้น 14 ศอก ทรงประทับนั่งอธิฐาน ด้วยความเพียรมีองค์ 4 ทรงกำจัดมารและพละมารในขณะนั้นนั่นเองได้แล้ว ทรงชำระวิชา 3 ในยามทั้ง 3 ทรงกวนมหาสมุทร คือ ปฏิจจสมุปบาท ทั้งอนุโลมทั้งปฏิโลม ด้วยเครื่องกวน คือ ยมกญาณ พระญาณคู่ และทรงบรรลุปะสัพพัญญุตญาณ

3.3 หญาคาเทียบมหาสมุทรแต่มีอาจเทียบพุทธญาณ ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เรื่องญาณัตถวิกาเถราปทาน ที่พระญาณัตถวิกาเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า “มหาสมุทรที่ลึกที่สุด ก็พึงอาจที่จะประมาณได้ด้วยปลายหญาคา ข้าแต่พระสัพพัญญู ส่วนพระญาณของพระองค์ใคร ๆ ไม่อาจจะประมาณได้เลย”

จากที่ได้นำมาอธิบายในข้างต้นจะเห็นว่าหญาคาในพระสมณโคตมพุทธเจ้านั้นมีกล่าวถึงหญาคาในตอนทรงสุบิน ซึ่งทรงมหาสุบินถึงหญาคาเป็นความฝัน 1 ใน 5 ข้อ ของพระมหาสุบิน ว่า หญาคาได้ขึ้นจากนาภีของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นไปจนจดท้องฟ้าตั้งอยู่ ทรงรับหญาคาจากนายโสติยพราหมณ์ 8 กำ นำมาบุลาดที่โคนต้นอัสถโพธิพฤกษ์ แล้วทรงประทับนั่งเหนือสันทัดหญาคาด้วยความเพียรมีองค์ 4 แล้วทรงบรรลุปะเป็นพระสัพพัญญุตญาณ และพระญาณัตถวิกาเถระ ได้กล่าวถึงหญาคาว่า “มหาสมุทรที่ลึกที่สุด ก็พึงอาจที่จะประมาณได้ด้วยปลายหญาคา ข้าแต่พระสัพพัญญู ส่วนพระญาณของพระองค์ใคร ๆ ไม่อาจจะประมาณได้เลย” นี่เป็นส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงเกี่ยวข้องกับหญาคา

4. หญาคากับความเชื่อในสังคมไทย

หญาคากับความเชื่อในสังคมไทยนี้ พอสรุปได้ 4 อย่าง คือ

4.1 ต้นบัญญัติหญาคาในการประพรหมน้ำพุทมนต์ หญาคากับความเชื่อในการประพรหมน้ำพุทมนต์ในสังคมไทย ในปัจจุบันนี้ในการประพรหมน้ำพุทมนต์นิยมใช้หญาคา นอกจากหญาคาจะประพรหมน้ำพุทมนต์ได้อย่างดี ในเวลาประพรหมน้ำพุท

มนต์จะต้องใช้ห้อยคาลงในบาตรน้ำพุทมนต์ ทำให้น้ำพุทมนต์จับติดกับห้อยคาได้อย่างดี พอถึงเวลาสวดประพรมน้ำพุทมนต์จึงสวดประพรมน้ำพุทมนต์ไปได้ดี ไปได้ไกล ถ้าย้อนไปในสมัยพุทธกาลในครั้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้พระอานนท์ทำน้ำพุทมนต์จากบทพระปริตรในครั้งแรกในเมืองไวสาลินั้น ไม่ได้บอกว่าใช้วัสดุอะไรในการประพรมน้ำพุทมนต์ แต่นักปราชญ์กล่าวกันว่า ใช้ห้อยคาในการประพรมน้ำพุทมนต์ ดังในพระธรรมเทศนาของพระมงคลเทพมุนีกล่าวว่า พระอานนท์ใช้ห้อยคาในการประพรมน้ำพุทมนต์ ห้อยคาจึงใช้ประพรมน้ำพุทมนต์ตามความเชื่อในสังคมไทย

4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับห้อยคาเปรียบประดุจเป็นอริยมรรคมีองค์ 8 ความเชื่อในสังคมไทยเกี่ยวกับห้อยคาที่เปรียบประดุจเป็นอริยมรรคมีองค์แปดนี้ ประดุจดังในคินก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้ได้ทรงสุบินเกี่ยวกับห้อยคาว่า ห้อยคา ได้ขึ้นจากนาภีของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นไปจนจดท้องฟ้าตั้งอยู่ เพื่อเป็นนิมิตให้ทราบว่าพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อริยมรรคมีองค์ 8 แล้วประกาศด้วยดี ตลอดถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงมีความเชื่อในสังคมไทยเกี่ยวกับห้อยคา จึงนิยมใช้ห้อยคาในการประพรมน้ำพุทมนต์

4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับห้อยคาเป็นวัชรบัลลังก์ต่อสู้กับพญามารและพละมารจนได้รับชัยชนะ ความเชื่อเกี่ยวกับห้อยคาเป็นรัตนบัลลังก์ต่อสู้กับพญามารและพละมารจนได้รับชัยชนะนี้ เพราะว่าพระสัมมาสัมโพธิญาณในคินวันจะตรัสรู้ ได้มีเหตุการณ์สำคัญ คือ มีการต่อสู้กับพญามารและพละมารจนได้รับชัยชนะ ก็เพราะการนั่งบนห้อยคาจึงต่อสู้กับพญามารจนได้รับชัยชนะ ด้วยเหตุความเชื่อนี้ในสังคมไทยจึงนิยมใช้ห้อยคาในการประพรมน้ำพุทมนต์

4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับห้อยคาเป็นประจวบวัชรบัลลังก์รองรับการบรรลุเป็นพระสัพพัญญุตญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับห้อยคาเป็นประจวบวัชรบัลลังก์รองรับการบรรลุเป็นพระสัพพัญญุตญาณนี้ ดังประจวบในคินวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ที่พระสมณะโคตมพุทธเจ้าของพวกเราทรงได้บรรลุธรรม ตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธโพธิญาณ จึงนิยมใช้ห้อยคาประพรมน้ำพุทมนต์ ใช้ห้อยคาในการประกอบเพื่อปูลงในพิธีเถราภิเษก และใช้ห้อยคาในการประกอบพิธีอื่น ๆ

ความเชื่อในสังคมไทยเกี่ยวกับหย้าคา พอสรุปได้ 4 อย่าง คือ 1) ตันบัญญัติหย้าคา ในการประพรมน้ำพุทมนต์ – ดังในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้พระอานนท์ใช้ หย้าคาในการประพรมน้ำพุทมนต์ในครั้งแรกในเมืองไวสาลี 2) หย้าคาเปรียบประดุจ เป็นอริยมรรคมืองค์ 8 ดังที่ทรงสุบินเกี่ยวกับหย้าคาว่า หย้าคา ได้ขึ้นจากนาภีของพระ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นนิมิตให้ทราบว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ตรัสรู้ธรรมอริยมรรคมืองค์ 8 3) หย้าคาเป็นวัชรบัลลังก์ต่อสู้กับพญามารและพละมารจนได้รับ ชัยชนะ และ 4) หย้าคาเป็นประดุจวัชรบัลลังก์รองรับการบรรจุเป็นพระสัพพัญญุตญาณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย เช่น พระสมณะโคตมพุทธเจ้า ทำให้เกิดความเชื่อใน สังคมไทย จึงนิยมใช้หย้าคาในการประพรมน้ำพุทมนต์ พิธีเถราภิเษก นี่เป็นส่วนที่ สังคมไทยมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหย้าคา

สรุป

พระพุทธศาสนากับหย้าคานี้ ในพระวินัยมักจะได้นำมาอธิบายในเชิงเปรียบเทียบ ให้เห็นถึงความสำคัญของที่นำออกมาใช้สอย เน้นไปที่จริยวัตรของสมณะที่จะต้องสำรวม อินทรีย์ มี 5 เรื่อง คือ 1) ห้ามภักตอาหาร 2) การบอกห้ามภักตอาหาร 3) การเที่ยวสำจรไปใน ตระกูลทั้งหลายก่อนหรือหลังเวลาฉันภัตตาหารโดยที่สุตม์ฉันด้วยปลายหย้าคาและ 4) การ ตีมีสุมและเมรีย โดยที่สุตม์ตีด้วยปลายหย้าคาและ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และ 5) การทำ จีวรใหม่ให้เสีย ถ้าไม่ทำให้เสียด้วยปลายหย้าคาและมาใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์ นี่เป็นส่วนที่พระพุทธองค์ทรงนำมาเป็นบทบัญญัติในพระวินัย ส่วนของพระสูตร ก็ได้ทรงตรัสไว้เช่นกันซึ่งจะเห็นปรากฏที่สำคัญ 5 เรื่อง คือ 1) เรื่องติณมุฏฐิตายกเถราปทาน 2) เรื่องมคสิรเถรคาถา ทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นผลแห่งการถวายหย้าคา 3) พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “หย้าคาที่บุคคลจับไม่ดี (แล้วดึงมา) ย่อมบาตมือได้ ฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ ดี ย่อมหลุดเข้าไปในนรก ฉะนั้น” 4) เรื่อง ภิกษุเป็นดุจหนามหย้าคา “ภิกษุทั้งหลาย บุรุษมี ร่างกายเต็มไปด้วยผลพวง เข้าไปสู่ป่าหย้าคา แม้ถ้าหน่อหย้าคาตำเท้าของเขา ใบหย้า คาบาดร่างกายที่พวง บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์โศกอนาถาเลื่อมประมาณเพราะเหตุนี้ แม้ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน” จะไปสู่น้ำหรือจะไปสู่ป่าก็ตามจะมีผู้ทักท้วง ว่า “ท่านรูปนี้ทำอย่างนี้ มีความประพฤติอย่างนี้ เป็นผู้ไม่สะอาด เป็นดุจหนามคอยทิ่มแทง ชาวบ้าน” และ 5) “น้ำที่บุรุษใช้ปลายหย้าคาวิดขึ้นมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับน้ำในสระ

โภกขณิ ความทุกข์ที่หมดสิ้นไปของบุคคลผู้เป็นอริยะสาวกมีมากกว่าความทุกข์ที่เหลือมีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับกองทุกข์ที่หมดไป” หล้าคาในพระสมณโคตมพุทธเจ้า มี 3 เรื่อง คือ 1) ฝันว่า หล้าคาได้ขึ้นจากนาภีของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นไปจนจดท้องฟ้าตั้งอยู่ 2) หล้าคาที่ทรงประทับนั่งบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ และ 3) พระญาณตถวิกเถระ กล่าวว่า “น้ำมหาสมุทรกับน้ำปลายหล้าคา ส่วนพระญาณของพระสัพพัญญูใคร ๆ ไม่อาจจะประมาณได้เลย” ส่วนหล้าคากับความเชื่อในสังคมไทย พอสรุปได้ 4 อย่าง คือ 1) หล้าคาต้นบัญญัติในการประพรหมน้ำพุทมนต์ 2) หล้าคาเปรียบประดุจอริยมรรคมีองค์ 8 3) หล้าคาเป็นวัชรบัลลังก์ต่อสู้กับพญามารและพมารจนได้รับชัยชนะ และ 4) หล้าคาเป็นวัชรบัลลังก์รองรับการบรรลुเป็นพระสัพพัญญุตญาณ

องค์ความรู้ใหม่

ในมุขของพระวินัยหล้าคาได้นำมาเป็นข้อบัญญัติสิกขาบทเพื่อให้พระภิกษุได้เกิด ความสังวรในอินทรีย์สังวร “ภิกษุฉนโภชนะ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้ฉนด้วย ปลายหล้าคาตะ คือเกลี้ยอาหารที่ได้มาในภาชนะให้เข้ากัน แล้วเอาปลายหล้าคาตะเพียง หยดเดียว แล้ววางที่ปลายลิ้น กลืนกิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” เพราะภิกษุรับภิกษินิมนต์ฉน ภัตตาหารแล้ว ฉนอ้อมแล้ว บอกห้ามแล้ว แต่ยังไปฉนที่อื่นอีก ฉนต่ออีก และย้งนำภัตตาหาร กลับไปอีก จึงถูกตำหนิ ประณาม โพนทะนา ยังไม่ทำให้ผู้ไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ผู้เลื่อมใสแล้ว ยังไม่เลื่อมใสย้งขึ้น

ในมุขการสอนได้นำหล้าคาเป็นอุปมาอุปมัยในการสอนธรรมะ “หล้าคาที่บุคคลจับ ไม่ดี (แล้วดึงมา) ย่อมบาดมือได้ ฉนใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมฉุดเข้าไปใน นรก ฉนนั่น” เพราะว่าภิกษุว่ายากสอนยาก ไม่ปฏิบัติสมณะธรรมเพราะเป็นผู้ทุศีลเมื่อตาย ไปย่อมตกนรก จึงป้องกันไว้เป็นประโยชน์เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

ในมุขของความเชื่อ หล้าคาได้นำมาเป็นอุปกรณ์ในการประพรหมน้ำพุทมนต์ ในสังคมไทย เพราะหล้าคาเป็นวัชรบัลลังก์รองรับการตรัสรู้ธรรมบรรลुเป็นพระสัมมาสัมโพธิ ญาณในคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ

ทั้ง 3 กรณีที่กล่าวมาแล้วนี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นกับหล้าคา จึงเห็นได้ว่าหล้าคา เป็นหล้าที่มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ปัจจุบันหล้าคากลายเป็น

หญ้าที่คนไทยหรือชาวพุทธได้นำมาเป็นอุปกรณ์ในการประพรมน้ำพุทมนต์ในพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเชื่อว่าเป็นหญ้าที่เป็นมงคล

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2560). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พันธุ์ ป. หลงบุญหลาย. (2546). พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด.
- คณะสงฆ์วัดปากน้ำ. (2555). รวมพระธรรมเทศนาพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด.
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2555). ทำไมนิยมใช้หญ้าคารدن้านมต์. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2563, จาก <http://www.cybervanaram.net/2009-12-17-14-44-23-14/828-2012-09-15-13-21-37>
- สมทรง ปุณฺณฤทธิ. (2555). ต้นโพธิ์และหญ้าคา. สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2563, จาก http://sys.dra.go.th/module/attach_media/sheet1620110131105356.pdf